

Tudi po več kot sto letih samostojnega razvoja se geografija še vedno ukvarja s temeljnimi vprašanji, kot so: mesto v sistemu znanosti, osnovno delovno področje in izoblikovanje specifične geografske metodologije. O bodočnosti geografije so zelo različna mnenja, od skrajno črnogledih do goreče optimističnih. Nekateri geografi so pravzaprav že "dvignili" roke nad geografijo in zapustili njeno tradicionalno delovno področje. Navdušujejo se nad eksaktnostjo sorodnih znanstvenih disciplin z lastno, specifično metodologijo in jasno opredeljenim predmetom raziskovanja. Del geografov po svetu poskuša vsaj del geografije "vriniti" v interdisciplinarna raziskovanja, ki želijo prerasti v nekaterih primerih v novo znanost o "okolju". Na drugi strani pa ponovno srečamo poskuse opredeliti geografijo kot samostojno enotno znanost. Geografijo sedanjosti bi glede njene bodočnosti lahko označili s tremi poglavitnimi smermi nadaljnega razvoja:

- poudarjanje nujnosti, da bi geografijo delili na posamezne, med seboj vse manj povezane veje in delovna področja ("samomor" iz sebe zaradi vse večje atomizacije raziskovanja);
- vključevanje večjega ali manjšega dela geografije v poskuse snovanja nove znanosti o "prostoru" ali "okolju" ("vsrkavanje" od zunaj);
- poskusi ohranjanja enotne geografije s tradicionalno metodologijo in/ali s pomočjo novih teoretično metodoloških prijemov ("reševanje" geografije kot enotne znanosti).

1. Poudarjanje nujnosti, da bi geografijo delili na posamezne, med seboj vse manj povezane veje in delovna področja. Atomizacija delovnih nalog je v tesni zvezi s poudarjeno težnjo po analitični členitvi sveta na osnovi temeljite empirije, logične analize in indukcije (Majer, 1968; Kraft, 1968). Gre za nadaljevanje in potrjevanje teoretičnih in metodoloških izhodišč naravoslovno zasnovanega pozitivizma, ki je z logičnim pozitivizmom dobil dodaten elan. Enostranska specializacija v geografiji, mišljena kot zatekanje v podrobno empirično, kvantitativno zasnovano, eksaktno proučevanje posameznih geografskih elementov ima tudi objektivne razloge. Pojmovana enostransko kot končni cilj raziskovanja pa nosi v sebi korenine zanikanja celovitega pokrajinskega pristopa. Obravnava posameznih pokrajinskih elementov ali procesov brez upoštevanja njihove funkcije v pokrajini nas nujno pripelje do nekritičnega sprejemanja ali delne adaptacije negeografske metodologije proučevanja.

Negiranje dialektične enotnosti nasprotij v pokrajini nujno najprej pripelje v dualizem (Ilešič, 1979) in nato v nadaljnje drobljenje geografije v več ali manj samostojne geografske discipline. Sinteza in dedukcija se uveljavljata le ob proučevanju

^x Mag., asistent, PZE za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

določenega elementa pokrajine, zanemarja pa se razlaga vloge elementa v pokrajinskem sistemu. Poglobljeno raziskovanje pokrajinskega elementa je sprejemljivo z vidika celostne geografije le v primeru, da jih v zaključni podobi obravnavamo z vidika celote, z vidika pokrajine, regije.

Nadaljnji razvoj osamosvajanja posameznih geografskih disciplin lahko pripelje do popolnega razpada geografije in vključevanja, podrejanja posameznih geografskih disciplin sistematičnim znanostim, ki proučujejo posamezne pokrajinske elemente. Johnston (1981), zagovornik "radikalne" geografije in pluralizma v geografiji, ugotavlja, da sta v ZDA fizična in družbena geografija ločeni, če ne celo samostojni znanstveni disciplini. Nikolić (1977, s. 286) pa pravi, da je v ZDA geomorfologija ena izmed disciplin geologije, klimatologija pa v sestavi fizike. Tudi v Sovjetski zvezi sta fizična in družbena geografija zaradi dogmatskega zagovarjanja zgolj ene dialektične zakonitosti, kljub odporom (Anučin, Sauškin), še vedno ločeni znanstveni disciplini, čeprav ne smemo prezreti vedno bolj pogostih poskusov za njihovo ponovno povezavo (npr. delno celo "konstruktivna" geografija akademika Gerasimova, ki je bil sicer vnet zagovornik delitve geografije).

Ob tem se seveda lahko samo še vprašamo, ali je potem še sploh potrebno, da obdržijo osamosvojene geografske discipline geografsko poimenovanje. In drugo vprašanje - kdo bo proučeval pokrajino kot celovito materialno stvarnost, ki obstaja in se ne ozira na časovno spremenljiva čustva njenih proučevalcev, zlasti geografov? Vsekakor ne geografija, vsaj ne taka, ki se želi opredeliti zgolj kot družboslovna ali naravoslovna znanost ali celo kot sistem geografskih znanosti. Še manj pa ne taka, ki išče svojo kompleksnost (zakompleksanost!) v nižje rangirani celovitosti (elementu pokrajine), ki pa je za pokrajino le njen sestavni del!! Česar ne zmore ali pa noče proučevati geografija, pa z več ali manj uspeha poskušajo druge znanosti ali skupine znanosti, ki jih ne moti, temveč obratno, privlači raznolikost pokrajine, geografsko okolje.

2. Vključevanje večjega ali manjšega dela geografije v poskuse snovanja nove znanosti o "prostoru" oziroma okolju nam nehote vsiljuje vprašanje, kako si razlagati dejstvo, da so se pojavili poskusi snovanja nove znanosti o okolju, pravzaprav izven ali (vsaj) ob geografiji, če naj bi bil njen osnovni predmet (vsaj teoretično!) pokrajina, geografsko okolje. Odgovori so različni, osebno pa menim, da je geografija "zatajila", saj zaradi pretirane razbitosti, specializacije ni bila sposobna sprejeti v bistvu le nekoliko modernejši oblečenega "starega", a kot kaže, vedno aktualnega osnovnega predmeta - pokrajine, okolja, ki ga je hote ali nehote v empiričnih raziskavah, v praksi zanemarljivo.

Radovanović (1977) zavzema kritično stališče do novih "kompleksnih" znanosti o okolju, ki po njegovem mnenju ne morejo v celovit znanstveno-logični sistem zajeti in sistematizirati vsestransko problematiko odnosa med človekom in življenjskim okoljem.

Tudi ekologija, pojmovana v najširšem pomenu besede, ne more zgolj z ekološkimi izhodišči razložiti tudi družbeno pogojenost odnosa med človekom in njegovim življenjskim okoljem, kar pa ne pomeni, da ne bi veljalo upoštevati "ekoloških raz-

sežnosti" ob sicer pogosto zgolj ekonomskih. Nekateri geografi (Eyre-Jones, 1966) vidijo v humani ekologiji celo sinonim za geografijo. Nekritično, socialdarwinistično in pozitivistično prenašanje ekoloških zakonitosti na celotno družbeno sfero ne more razjasniti bistva odnosa med človekom in okoljem. Brez dvoma pa geografija v sklopu interdisciplinarno povezanih raziskav lahko prispeva pomemben delež pri razumevanju vzrokov in posledic človekovega nesmotrnega ravnanja z geografskim okoljem, zlasti z vidika regionalnokompleksne zasnove. Tudi Strahler (1974) govori o rojevanju znanosti v okolju (Environmental Science), vendar sam kritično ugotavlja, da je resnično nov le način opazovanja, omejuje pa se na razumevanje naravnih sistemov in procesov na Zemlji, v proučevanje pa vključuje le del geografije (fizično geografijo, in še te ne v celoti).

Podobne dileme odpira opredelitev odnosa med geografijo in regionalno znanostjo, ki jo je 1954. leta zasnoval Isard. Tako recimo Nikolić (1977, s. 286) meni, da je Isard izhajal iz prepričanja, da je potrebno celotno geografijo razčleniti na "regionalno znanost" in "tradicionalno geografijo". Johnston (1981, s. 69) pa pravi, da je Isard kot ekonomist le vgradil prostorske sestavine v ekonomske analize, a ignoriral zgodovinske faktorje, družbene pogoje in "geografske momente". Več ali manj so v vseh prizadevanjih pri ustvarjanju "novih" znanosti o okolju, prostoru, regiji, poskusi, da bi minirali ali celo likvidirali umestnost in samostojnost geografije kot enotne vede in poskusi vključevanja dela geografije v "nove", tako ali drugače poimenovane znanosti o okolju. Pristajanje geografije na novo znanost o okolju ne pomeni zgolj njene likvidacije, temveč tudi načelni pristanek na možnost izoblikovanja neke ohlapne, splošne teorije o okolju, izvedene na osnovi različnih metodoloških pristopov posameznih znanosti in sprejemanje nekega meglenega, nedorečenega in nejasnega skupnega predmeta proučevanja - prostora. Tako izhodišče pa nikakor ne zanika nujnosti povezanega, interdisciplinarnega proučevanja življenjskega okolja, odnosa med družbo in okoljem, kjer pa mora biti jasno opredeljena naloga posameznih znanosti, tudi geografije.

3. Poskusi ohranjanja enotne geografije s tradicionalno metodologijo in/ali s pomočjo novih teoretično metodoloških prijemov predstavljajo opozicijo navedenim tokovom, ki na ta ali drug način pravzaprav zanikajo samostojnost in enotnost geografije. Kot tretja pot v nadaljnjem razvoju geografije se kaže ohranjanje klasično pojmovane enotne geografije z njeno "krono", regionalno geografijo, oziroma poskusi reintegracije geografije z nekoliko drugačnimi metodološkimi prijemi. Regionalna geografija se je kljub pretežni specializaciji v geografiji le ohranila in kljub številnim pomanjkljivostim utemeljevala ter potrjevala geografijo kot enotno vedo. Priznati pa je potrebno, da je ostala več ali manj na ravni, ki jo je dosegla med obema vojnoma. Obdržala je staro zasnovo in metodologijo, ki jima sicer ne moremo očitati, da sta slabi, vendar nista šli v korak s časom (Vrišer, 1975). Lahko rečemo, da navadno ostaja pri preprosti opisni razlagi, ohranja kljub drugačnemu deklariranju pretežno analitsko zasnovo, ki jo najbolj plastično ponazarja shematična delitev proučevanja od geologije, reliefa do naselij, prebivalstva itd. Dokaj upravičeni so očitki, da se v klasično zasnovani regionalni geografiji načelno zagovarja uporaba sinteze in dedukcije. Pogosto pa se vloga in pomen posameznih pokrajnotvornih elementov v pokrajini, za življenje in obstoj družbe označuje zgolj formalno, subjektivno, "kvantifikacijo" pa predstavljajo v najboljšem primeru od-

statki, indeksi in aritmetične sredine. Nasprotniki, tudi iz vrst zagovornikov sistemskega pristopa, ki sicer zagovarjajo enotnost geografije, ji očitajo faktografijo, deskriptivnost ("geo-grafija") in vztrajanje na preživelih, neeksaktnih metodoloških prijemih, ki naj bi onemogočali resnično spoznanje celovitosti pokrajine, vsestransko ovrednotenje geografskih pojavov, ugotavljanje "regionalnih pravilnosti ali celo zakonitosti" ("geo-sofija"!?).

Zato v geografskih krogih po svetu vzbujajo precejšnjo pozornost poskusi, da bi ponovno neortodoksno združili proučevanja v okviru enotne geografije s pomočjo sistemskega pristopa. Sistemski pristop se je razvil na osnovi filozofskih izhodišč strukturalizma. Osnovna značilnost, ki je pomembna za geografsko proučevanje, je poudarjanje vloge vsakega pojava glede na strukturo celote, kjer ima vsak del določeno funkcijo (Pečuljić, 1971). Poudarjanje značilnosti strukturalizma in funkcionalizma, ki v klasični obliki ne priznavata osnovnih nasprotij (navadno družbenih) in dinamike struktur (sistem dinamičnega ravnotežja), pomeni prevzemanje nekaterih izhodišč pozitivizma. Goričar (1975, s. 73) upravičeno poudarja neustreznost pojmovanja npr. družbenih struktur kot nekaj statičnega, v osnovi nespremenljivega in večnega, Joganova (1982, s. 5) pa pozitivistično oženje izkustvenega zgolj na empirično, kar velja po njenem mnenju tudi za samo sistemsko teorijo.

V geografiji se je teorija sistemov začela uveljavljati razmeroma pozno (v 60 letih), zlasti v primerjavi s sosednjimi naravoslovnimi disciplinami, ki so začele bolj množično uporabljati sistemski pristop kmalu po drugi svetovni vojni. S pomočjo sistemskega pristopa bi verjetno geografija lahko globlje prodrla v bistvo geografskih pojavov in procesov, obenem pa bi se lahko preusmerila iz prevladujočega proučevanja posameznih geografskih pojavov in procesov v "regionalno specializacijo", torej na proučevanje regionalnih problemov in pokrajine kot celote (sistema). Uspešna uveljavitev, zlasti v naravoslovnih znanostih (npr. biologija, hidrologija), torej tudi pri proučevanju (za geografa) posameznih geografskih pojavov in procesov pomeni izziv za množičnejše praktično preverjanje pri posameznih geografskih vprašanjih, ne le pri kompleksnem proučevanju celotne pokrajine ali regije. Haggett (1974) trdi, da nudi sistemsko teorijo vse možnosti, da se prikaže povezava med človekom in njegovim okoljem, pa tudi med sestavnimi deli pokrajine. Ob vsej kritičnosti (zlasti ameriške "radikalne" geografije v 70-tih letih) se je sistemski pristop z deli Berrya, Chorleya, Kennedya, Haggetta, Sočove, Markova, Muhine in drugih potrdil kot ustrezen za obvladovanje množice geografskih elementov, ki sestavljajo pokrajino. Ob (včasih pretiranih) kvantitativnih metodah in tehnikah podčrtuje celovitost, povezanost in soodvisnost geografskih pojavov in procesov v pokrajini.

Sistemsko teorijo vsebuje nekatere bistvene dialektično-marksistične komponente, zlasti glede razmerja med deli in celoto, analizo in sintezo, medsebojne soodvisnosti itd. Izdelava dinamičnega, dialektično zasnovanega sistemskega pristopa v geografiji še ni dokončana, še manj to velja za organsko vraščanje sistemске teorije kot dela obče spoznavne geografske teorije. Johnston (1981) "očita" Haggettu pretirano uporabo kvantitativnih oznak in premajhno povezanost teoretične osnove in sistematičnega dela, zanemarjanje večje "samostojnosti" (lahko bi rekli določene nepredvidljivosti) družbenogeografskih pojavov in procesov.

Podobno, kot se pogosto dogaja z vsemi znanostmi, se tudi ob večjem empiričnem preverjanju uporabnosti sistemske teorije že odkriva vrsta pomanjkljivosti, kar pa ne pomeni, da je sistemski pristop v celoti neustrezen. Nasprotno, kritično preverjanje ne zanika uspešnosti in prodornosti sistemske teorije, temveč opozarja na nevarnost "vseobsežnosti" njene uporabe. Nehote se vsiljuje vprašanje (in obenem odgovor), ali ne nudi morda organska spojitev tradicionalne, pretežno kvalitativne metodologije geografije in dialektično, dinamično zasnovane, pretežno kvantitativne sistemske teorije osnovo za reintegracijo geografije kot znanosti o pokrajini? Izziv bodočnosti, ki je vreden preverjanja in večje pozornosti! Mogoče pomeni odgovor na vprašanje o bodočnosti geografije, saj morda omogoča premagovanje ne le geografskih dualizmov: prepada med "znanstveno" specializacijo (vendar s poudarjanjem funkcije v pokrajini kot enotnem sistemu) in "neznanstveno" (pogosto resnično deksriptivno in faktografsko splošnostjo - regionalno geografijo), med indukcijo in dedukcijo, analizo in sintezo, splošnim in posameznim, kvaliteto in kvantiteto. Seveda je iluzorno pričakovati, da bo individualno, posamično delo lahko spojilo in povežalo rezultate številnih geografskih raziskav. Obvladovanje ogromnega gradiva omogoča še večjo uporabo računalnika, statistično matematičnih metod in skupinsko delo. Čas izjemnih osebnosti v geografiji, ki so bile sposobne obvladovati celotno geografsko gradivo in discipline, počasi mineva. "Sprijazniti" se je potrebno z nujnostjo skupinskega dela!

Sicer skope in zgolj ilustrativno podane dileme in osebni odnos do tokov v svetovni geografiji nas lahko dodatno vzpodbudijo, da spregovorimo nekaj besed o osnovnih vprašanih razvoja slovenske geografije. Ob razmišljanju o dilemah nadaljnega razvoja slovenske geografije je potrebno upoštevati značilnosti preteklega razvoja. Slovenska geografija je doživela po drugi svetovni vojni izreden napredek. Slovenskim geografom je v presenetljivo kratkem času uspelo, da so se na določenih delovnih področjih geografije (zlasti socialne in agrarne geografije, proučevanju krasi, geomorfologije itd.) uveljavili ne le na jugoslovanskem, temveč celo v svetovnem merilu, o čemer pričajo tudi objave v tujem geografskem tisku in sodelovanje ter organizacija številnih mednarodnih delovnih srečanj. Neupravičeno in nepošteno bi bilo omalovaževanje naporov generacije geografov, ki so prinesli slovenski geografiji dostojno mesto med slovenskimi znanostmi, v družbenem življenju, na raziskovalnem in splošno-izobraževalnem področju!

Napačno bi bilo trditi, da je bila slovenska geografija zaščitena in imuna pred težavami in pretresi, katerim se ne more izogniti nobeno, še manj pa pionirsko znanstveno-raziskovalno delo. Vendar ne želim naštevati uspehov slovenskih geografov, kar so uspešno naredili že drugi. Obenem se ne mislim zadovoljiti z neko načelno kritiko "šibkih" točk slovenske geografije. Poskusil bom uvodoma povzeti osnovne ugotovitve slovenskih geografov glede bistvenih pomanjkljivosti in prikazati nekatere osebne poglede in razmišljanja o možnostih, da se določene pomanjkljivosti odpravijo. Gre le za poskus geografa mlajše generacije, ki je (vsaj trenutno) manj obremenjen s sencami preteklosti in zato sicer večkrat ihtavo zagnan, ter premalo praktično podkovan ali mogoče preveč idealistično zaverovan. Naj bo tako ali drugače, samo argumentirano soočanje različnih pogledov na bodoča hotenja slovenske geografije je osnova za izbiro najbolj primerne in ustrezne poti pri reševanju osnovnih dilem. Seveda pa se avtor zaveda, da zgolj s kritikantstvom, še manj pa z oportunizmom (med govorniško vzhičenim "priseganjem" za enotno geografijo in

drugače zasnovanim praktičnim delom) težav in pomanjkljivosti ne bomo nikoli rešili!

Uvodoma si oglejmo nekatere osnovne kritične misli o pomanjkljivostih slovenske geografije, ki so solidno izhodišče za iskanje ustreznih poti za reševanje:

- slovenska geografija je začela v precejšnji meri plavati brez osnovnega, skupnega koncepta (Ilešič, 1979);
- prednost se je dajala empiričnemu in praktičnemu raziskovanju, zanemarjal pa se je razvoj znanstvene teorije in poglobljanje teoretske misli (Pak, 1981);
- odraz naše neživljenjskosti kažejo družbene zahteve po uvedbi novega predmeta o okolju, ki so po mnenju Medveda (1974 a) posledica dualistične geografije in odraz družbene nezaupnice naši stroki;
- v zvezi s problemom varstva in urejanja okolja naj bi se pri nas razvila nova stroka - ekologija (Ilešič, 1979);
- čuti se pomanjkanje kritičnosti in samokritičnosti, vzroki za zanemarjanje oblikovanja in poglobljanja teoretičnega in metodološkega koncepta naše stroke so po mnenju Radinje (Razprava o položaju slovenske geografije, GV 1981) v nenazorskem pozitivizmu oziroma praktikizmu;
- zanemarljiva se skrb za skladen razvoj geografske znanosti kot celote (Radinja, 1971);
- odreči se moramo skušnjavam, da še naprej blodimo po poteh razkrajajočega dualizma ali pluralizma v geografiji, da vsak zase, bodisi kot posameznik ali institucija, omejujemo svoj interes in delovno vnemo samo na nekatere ožje elemente in le dopolnjujemo ali celo ponavljamo raziskovalno delo specialnih znanstvenih disciplin (Ilešič, 1972);
- v "šolski" geografiji nudimo vrsto faktov in dejstev, nudimo pregled vseh geografskih disciplin, ne nudimo pa osnovnih celostnih spoznanj o našem življenjskem okolju, učimo geografske discipline, ne učimo pa geografije (Medved, 1974 b);
- pri našem raziskovalnem delu gre za precejšen razkorak med "načelnimi stališči" in dejansko prakso; tako razglajamo kompleksnost, razvijamo pa enostranost (mnenje Radinje v razpravi o položaju slovenske geografije, GV 1981);
- zaradi notranje zaprtosti posameznih raziskovalcev, pomanjkanja povezanosti med geografskimi institucijami pri oblikovanju vsebinske zasnove raziskovalnega dela in slabega načrtovanja raziskovalne infrastrukture ni prodrlo do uporabnikov še vrsta družbeno pomembnih spoznanj o sodobni pokrajinski stvarnosti Slovenije (V. Klemenčič, 1976).

Iz navedenih kritičnih misli o slovenski geografiji je razvidno, da so se razmišljanja o pomanjkljivostih slovenske geografije pojavila v večji meri v začetku sedemdesetih let. Posamezni, dokaj osamljeni glasovi o potrebi celovitejšega pretresa usmerjenosti slovenske geografije pa očitno niso našli ustreznega odgovora, o čemer pričajo podobne pripombe, nastale konec sedemdesetih let in izrečene tudi na razpravi o položaju slovenske geografije l. 1981. Osnovne "šibke" točke slovenske geografije bi lahko strnili v naslednjem povzetku: pomanjkanje predvsem osnovnega, dolgoročnejšega teoretično metodološkega in vsebinskega koncepta, zanemarjanje teoretičnega in metodološkega dela in regionalne geografije, razglajevanje kompleksnega proučevanja, a razvijanje enostranske specializacije, zanemarjanje in podcenjevanje "šolske" geografije, organizacijska razdrobljenost in določena vsebinska neusklajenost geografskega raziskovanja, prevladovanje individualnega

dela. Navedene pomanjkljivosti onemogočajo slovenski geografiji bolj usklajen, celovit razvoj in še večjo uspešnost in afirmacijo. Ilešič in Medved sicer iz različnega zornega kota opozarjata na izredno zaskrbljujoče zahteve v slovenski javnosti – potrebo po novi vedi o okolju, prostoru. Mar ni to resnično odraz naših pomanjkljivosti in naše "vrtičkarske" geografije, zasnovane na odločni prevladi individualnih raziskav in dela? Neizdelanost dolgoročno zasnovanega, dinamičnega koncepta slovenske geografije posebno močno občuti mlajša generacija geografov, ki še študira, ali pa začenja z znanstveno-raziskovalnim delom oziroma vzgojno-izobraževalnim delom v šoli. Ali je res dopustno, da si lahko vsak geograf razlaga predmet in osnovne naloge slovenske geografije po svoje? Ker nimamo izoblikovanega osnovnega teoretičnega, metodološkega in vsebinskega koncepta stroke, pogosto ravnamo kot umetniki – geografijo kot znanost in njen osnovni predmet razlagamo po lastnih občutjih! Potem je geografija pač umetnost, kjer ima vsak slovenski geograf svoje videnje nalog in predmeta slovenske geografije. Tudi sam avtor je večkrat v dvomih, ko se odloča o smeri znanstveno-raziskovalne usmerjenosti. Ali je izbor pravilen, dovolj objektiv in najbolj pretehtan, če izhaja zgolj iz gledanja posameznika in se ne more povezati ali nasloniti na dolgoročnejše zasnovan razvoj slovenske geografije? Prepričan sem, da večina geografov pogreša dolgoročnejše zasnovano slovensko geografijo.

Osnovno, sicer poenostavljeno vprašanje, je naslednje: ali želimo ustvarjati slovensko geografijo kot sistem več ali manj povezanih geografskih disciplin, ali kot enotno znanstveno disciplino. Pri izbiri odgovora ne bodimo dvolični. Če menimo, da je iz različnih razlogov iluzorno obravnavati pokrajino ali njene sestavne dele z vidika celote, potem tudi formalno izvedimo delitev. Temeljiteje se lotimo zgolj razvijanja teoretično metodoloških osnov posameznih geografskih disciplin, ki bodo obravnavale posamezne pokrajinske elemente. Vendar se zavedajmo, da se ob podrobnejši specializaciji, ki se ne bo več "vračala" na funkcijo določenega pokrajinskega pojava, ne bomo mogli izogniti tudi prevzemanju (v najboljšem primeru prilagajanju) metodoloških prijemov sistematičnih znanosti in očitkov specialistov, da segamo v njihovo delovno področje. Polagoma bomo morali opustiti tudi geografsko poimenovanje, čaka nas torej usoda npr. pedagogike v ZDA (Sagadin, 1982), ki je izginila iz sistema znanosti. Odreči se bomo morali vsemu, kar "diši" po regionalnogeografskem, sintetičnem raziskovanju, ki je z vidika togega sistema geografskih ved "neznanstvena", le slab opis, površni opis, ali neargumentirano posploševanje, torej nekaj "preživelega". Zanimarimo glasove, ki zahtevajo neko sintetično vedo o okolju, zamižimo pred uspešnim, vse bolj opaznim, širšim obravnavanju posameznih "specialistov" (Ogrin, Stritar, Cigler), ki so začutili potrebo po celovitem vrednotenju pokrajinskih pojavov in procesov.

Kot druga možnost se ponuja razvijanje enotno zasnovane slovenske geografije, ki pa mora pomeniti več kot formalno, načelno, pravzaprav teoretično metodološkem pomenu nikoli odkrito in odločno zavrnjeno možnost. Odločitev za razvijanje enotne geografije v teoriji in praksi pa bi pomenila sprejetje niza nalog, premik v teoretično metodološkem in vsebinskem delu. Menim, da bi bilo potrebno začeti odkrito diskusijo v okviru Geografskega društva Slovenije, kar bi omogočilo široko zasnovano in usmerjeno razpravo. Morda bi bilo treba konkretnije opredeliti zlasti naslednja vprašanja:

1. Oblikovanje teoretično metodološke osnove. Izhajala naj bi iz dognanj in izhodišč znanstvene teorije, specifičnosti položaja geografije v okviru znanosti in naše družbene stvarnosti. Izoblikovati moramo osnovni, obči metodološki pogled na pokrajino, izdelati osnovna vodilna načela, ki bodo zlasti mlajšim raziskovalcem pomagali poiskati pravo pot v labirintu empiričnih dejstev. Slediti bi morala opredelitev splošnega, geografskega metodološkega postopka, ki naj bi obsegal vrsto konkretnih opravil, od zasnovanja raziskovanja do načinov obdelave izbora ustreznih tehnik za zbiranje empiričnih dejstev.

Zamisliti se moramo pred opozorili Berryja (1980), da se je pluralizem v današnji geografiji izrodil v zelo različne usmeritve, ki pretijo bodočnosti geografije. Vsekakor pa glede na naše možnosti še nismo izkoristili vseh osnovnih izhodišč splošne dialektične metode. Ena od sprejemljivih osnov, ki je še nismo teoretično in praktično preizkusili, se ponuja možnost pretresa in širše uporabe dialektično dopolnjene sistemske teorije, vendar ob povezavi s kvalitativno (pretežno "tradicionalno") metodologijo enotne geografije. Enostransko pojmovanje, v osnovi kvantitativen sistemski pristop, je zlasti pri proučevanju pretežno družbeno-geografskih pojavov in procesov, preveč tog in shematičen in ga je potrebno dopolnjevati z ostalimi metodološkimi prijemmi. Glede na izkušnje, ki jih ponujajo nekatere geografske študije po svetu in široka uporaba sistemske teorije v nizu sorodnih znanosti, bi bilo smiselno širše praktično preizkusiti možnost uporabe (ob dopolnitvah) sistemske teorije v nizu raziskovalnih nalog različne vsebine v okviru skupnega raziskovalnega programa ene ali več geografskih institucij. Žal je zamuda precejšnja (zlasti v ZDA so geografi uvedli sistemsko teorijo že v začetku šestdesetih let), vendar nam obilo primerov in kritičnih misli nudi osnovo za premagovanje zaostanka.

2. Opredelitev osnovnih delovnih področij geografskega raziskovanja. Ponovno lahko podčrtamo, da je slovenskim geografom v zelo kratkem času uspelo v precejšnji meri proučiti osnovne pokrajinske elemente. V ospredju povojnega geografskega snovanja je bila upravičeno geografska analiza in indukcija, dedukcija in sinteza, pa sta bili z izjemami (Melikova Slovenija, Ilešičeva regionalizacija Slovenije in slovenske pokrajine itd.), v ozadju oziroma omejeni na vrednotenje vloge z vidika določenega pokrajnotvornega elementa. Izjemo predstavljajo tudi sicer redke, a zelo zaželenne regionalnogeografske študije posameznih slovenskih pokrajin, kjer je bila v ospredju sistematična in detajlna obravnava vseh pokrajnotvornih elementov, manj pa je bila poudarjena prav tako potrebna celovita predstavitev regije in njenih manjših enot.

Poskušajmo nakazati korak naprej, ki bi moral biti logično nadaljevanje doseženih uspehov in rezultatov, a tudi določenih premikov. Specializirane geografske študije, ki bodo proučevale posamezne geografske pojave in procese, so brez dvoma nujno potrebne, vendar bi morale postaviti v ospredje funkcijo, pomen posameznega pojava ali niz pojavov v pokrajini. Tako ne more priti do pretirane specializacije. Na tak način se izognemo včasih upravičenim očitkom o ponavljanju dela specialnih znanosti ali celo enostavnega prevzema metodologije. Pečuljić (1971) upravičeno opozarja, da morajo imeti številna empirična raziskovanja določene skupine poteze, ki nam omogočajo njihovo povezovanje v širše teoretične okvire in poglobljanje spoznanj. V nasprotnem primeru utegne veliko število nepovezanih empiričnih raziskav prekriti tenčica pozabe. Posamezne pokrajnotvorne elemente moramo obrav-

navati kot sestavine (strukture) pokrajine v vseh raziskovalnih fazah, ne zgolj v nekakem formalnem zaključku, kjer z nekaj stavki večkrat le ugotovimo "velik" pomen določenega elementa v pokrajinskem sistemu. Zaskrbljujoče je dejstvo, da se ne moremo pohvaliti z monografskimi deli o klimatogeografiji, geomorfologiji, geografiji naselij, geografiji prebivalstva ... Slovenije. Še manj pa je del, ki bi navedene delne celote (z vidika pokrajine) povezoval v regionalne sinteze po pokrajinskih tipih Slovenije ali v okvir geografije mest in geografije podeželja kot regionalne celote. V tem primeru bi pomenila geografija (brez pridevnika!) Slovenije logičen zaključek, saj bi bili vsi raziskovalni postopki in vsebine zasnovani z vidika regionalne sinteze in dedukcije. Na ta način bi poudarili pokrajino kot edino resnično, le naše delovno področje, vendar ne kot sklop posameznih pokrajinskih elementov s klasično, v osnovi še vedno analitsko razčlenitvijo pokrajine (geologija, relief, klima ... prebivalstvo, "sintetični" zaključek oziroma povzetek), temveč kot celoto. To torej spoznamo s proučevanjem elementov pokrajine, kar pa ne sme biti naš cilj, temveč le prva, a nujna faza znanstvenega raziskovanja.

3. Radikalizacija geografskega raziskovanja. Znanost mora biti kritična do družbenih akcij, geografija mora biti kritična do posegov družbe v geografsko okolje. Delovanje družbe se odraža tudi v pokrajini, pokrajinski učinki so indikator odnosa med družbo in naravo. Naloga geografije, ki proučuje zlasti učinke odnosov med družbo in naravo, je tudi v tem, da še bolj radikalno opozori na pokrajinske učinke številnih nerešenih vprašanj naše socialistične samoupravne stvarnosti (učinki družbenih posegov v pokrajini, odnos urbanizacija-kmetijstvo, slumizacija v mestih, degradacija geografskega okolja itd.). Še odločneje nadaljujmo s pionirskim delom, ki ga je v slovensko družbo zelo uspešno zaorala socialna geografija (vendar bolj poudarimo ob procesih tudi pokrajinske učinke). Še bolj poudarimo tudi negativne učinke nepretehtanih, kratkoročnih ali celo stihijskih družbenih procesov v različnih pokrajinskih tipih s svojstvenimi geografskimi potezami. Marxovi misli, da ni socializma brez odprave izkoriščanja človeka, lahko dodamo, da ne smemo pretirano oziroma brezobzirno izkoriščati narave. Znanstveno-objektivno opozarjajmo na globalna vprašanja in dileme preobrazbe pokrajine pred političnimi odločitvami.

4. Spremembe v vzgoji geografskega kadra. Premalo se zavedamo dejstva, da povprečni Slovenec dobi podobo o geografiji v osnovni in srednji šoli. Položaj in ugled geografije v šoli in družbi je bil in bo v bistvu odraz kvalitete učnih pripomočkov in učiteljskega kadra. Pogosto podcenjevanje didaktično-metodičnega dela nam prinaša veliko škodo. Napredek in spremembe v stroki so prinesle številne, bolj ali manj uspešne spremembe v izobraževanje in vzgojo geografskega kadra. V splošnem pa se je število predmetov stalno večalo in ob zadnjih popravkih preseglo vse razumne meje (študent, ki vpiše na FF v Ljubljani tradicionalno povezano geografija-zgodovina, bo imel v štirih letih opravka z več kot 50 predmeti!).

Usmerjeno izobraževanje "trka" tudi na vrata višjih in visokih šol. Učni načrti za izobraževanje geografskega kadra bodo doživeli ponovni pretres. Imamo možnost, da odpravimo nekatere pomanjkljivosti. Menim, da bi bilo potrebno bolj poudariti regionalnogeografsko srž geografije, pa tudi teorijo in metodologijo z raziskovalnimi tehnikami. Zgradimo dolgoročnejši koncept stroke, ki bo odražal tudi naloge v vzgojnoizobraževalnem delu na vseh ravneh šolanja. Položaj geografije v šoli je ogledalo naše prodornosti in stanovske zavesti vseh geografov, od osnovne šole do

univerze. Pri pripravi in dopolnjevanju učnih pripomočkov (zlasti učbenikov) moramo enakovredno vsi sodelovati, s skupnimi naporimi utrdimo resnično omajen ugled geografije v šoli.

5. Postopno premagovanje organizacijske razdrobljenosti znanstveno-raziskovalnih in pedagoških ustanov. Podobno kot za večino ostalih znanstvenih vej velja tudi za slovensko geografijo, da je njen znanstveno-raziskovalni potencial razdrobljen, razpršen. Trenutno (1982) obstaja kar šest ustanov, kjer raziskovalno (ponekod v povezavi s pedagoškim delom) delujejo predvsem geografi: Oddelek za geografijo na FF, Geografski inštitut Antona Melika pri SAZU, Inštitut za raziskovanje krasa pri SAZU, Inštitut za geografijo pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani in obe Pedagoški akademiji.

Sedanji in bodoči gospodarski trenutek nikakor ni naklonjen razdrobljenemu in neusklajenemu znanstveno-raziskovalnemu delu. Razlogi za tesnejše povezovanje so finančne in vsebinske narave. Tudi sodobni tehnološki in terenski pripomočki so dosegli tako ceno, da so za posamezne geografske inštitucije nedosegljivi, da ne govorimo o večjem številu administrativnega in režijskega kadra, večkratnemu vodenju bibliografij ... Organizacijska razdrobljenost je brez dvoma tudi eden izmed bistvenih razlogov za vsebinsko neusklajenost, "vrtičkarstvo" slovenske geografije (etnolog S. Kremenšek ugotavlja podobno stanje tudi v drugih znanstvenih vejah v Sloveniji), s pretirano individualizacijo raziskovanja. Potreben je temeljit razmislek o bodoči organizacijski zasnovi slovenske geografije, organizacijski povezavi in eventualnem združevanju.

Organizacijska razdrobljenost je prisotna tudi pri izobraževanju geografskega kadra, saj poteka v treh ustanovah: PA v Mariboru in Ljubljani in na Oddelku za geografijo FF. PA izobražujeta učitelje geografije za osnovno šolo, Oddelek pa za poučevanje na osnovnih (1. stopnja) in srednjih šolah ter za nepedagoške poklice. Največ odprtih in spornih vprašanj je glede izobraževanja kadra za pouk geografije v osnovni šoli, saj ustrezen kader prihaja iz vseh treh ustanov po dveh letih šolanja. Dileme ustreznosti izobraževanja imajo širše dimenzije, saj gre za odnos med PA in FF. Zanimivo je dejstvo, da so vse ostale republike in številne države že uvedle štiriletno izobraževanje za navedeni študij, v najbolj razviti republiki pa je vsa stvar postavljena na glavo!

Umestno bi bilo razmišljati o združevanju vzgojno-izobraževalnega procesa na osnovi štiriletnega študija (tudi za učitelje geografije na osnovnih šolah) z osnovno, skupno programsko osnovo za vzgojo in izobraževanje bodočih geografov.

Vsekakor gre za pomembna in občutljiva vprašanja, ki zahtevajo temeljit premislek in soočanje argumentov za in proti. Razumljivo je, da je tudi v zgornjih vrsticah prisotno osebno, torej večkrat subjektivno obarvano gledanje na poti in stranpoti geografije. Nikakor pa se ne smemo podobnim razpravam izogniti, "razpravljati" le po vogalih ali pa vse skupaj celo prepustiti drugim "dobronamernežem"! Kresanje različnih mnenj (ne pa oseben spopad) nam bo pomagalo pri izoblikovanju prepotrebne osnovne vizije nadaljnje rasti slovenske geografije!

"NI VAŽNO, KAKO SE BODO KONČALI SEDANJI BOJI. ZA KONČNI USPEH NI VAŽNO ALI BO TO ALI ONO GIBANJE ZAČASNO PORAŽENO. BISTVENA POMENA JE BORBENA ODLOČNOST, KI DOZOREVA IZ DNEVA V DAN, ZAVEST O NUJNOSTI REVOLUCIONARNIH SPREMEMBE IN GOTOVOST, DA SO TAKE SPREMEMBE MOŽNE".

CHE GUEVARA

Literatura

- Berry B., 1980, Creating Future Geographies, Annals of the Association of American Geographers 70/4, 449-458
- Eyre S.R., Jones G.R., 1966, Geography as Human Ecology, Methodology by Example, 308 s., London
- Goričar J., 1975, Temelji obče sociologije, 335 s., Ljubljana
- Haggett P., 1974, Geography: A Modern Synthesis, 483 s., New York
- Harvey D., 1969, Explanation in Geography, 521 s., London
- Ilešič S., 1979 b, Misli o slovenski geografiji med Mariborom 1954 in Mariborom 1978, Zbornik 11. zborovanja slovenskih geografov, 13-20, Maribor
- Ilešič S., 1979 a, Pogledi na geografijo, 612 s., Ljubljana
- Ilešič S., 1972, Slovenska geografija v petdesetih letih slovenskega geografskega društva, Geografski vestnik XLIV, 165-180, Ljubljana
- Jogan M., 1982, Pozitivizem kot celostna usmeritev v sociologiji, 10 s. (tipkopis), Ljubljana
- Johnston R.J., 1981, Geography and Geographers, 232 s., London
- Klemenčič V., 1976, O položaju slovenske geografije, Geografski vestnik XLVIII, 3-7, Ljubljana
- Kremenšek S., 1982, Pozitivizem - še vedno naša temeljna metodološka usmeritev?, 8 s. (tipkopis), Ljubljana
- Kraft V., 1968, Der Wiener Kreis - Der Ursprung des Neopositivismus, 202 s., Wien-New York
- Majer B., 1968, Med znanostjo in metafiziko - razvoj koncepcij predmeta in funkcije filozofije v postheglovski meščanski filozofiji - s posebnim ozirom na eksistencializem in logični pozitivizem, 324 s., Ljubljana

- Medved J., 1974 b, Metodike in metodski priročniki za pouk geografije, Geografski obzornik 1974/2-3, 10-15, Ljubljana
- Medved J., 1974 a, O marksističnem izobraževanju pri pouku geografije, Geografski obzornik 1974/2-3, 1-10, Ljubljana
- Nikolić S., 1977, Uvod u geografiju, 316 s., Beograd
- Odum E.P., 1971, Fundamentals of Ecology, 574 s., Athens
- Pak M., 1981, Nekaj misli o položaju v slovenski geografiji, Geografski vestnik LIII, 73-83, Ljubljana
- Pečuljić M., 1971, Obzorja revolucije (študije iz politične sociologije), 247 s., Ljubljana
- Plut D., 1978, Dialektični materializem in varstvo okolja, Geografski obzornik 1978/1-2, Ljubljana
- Radinja D., 1974, Geografija in varstvo človekovega okolja, Geografski vestnik XLVI, 110-120, Ljubljana
- Radovanović N., 1977, Teorisko-metodološke osnove i praktički ciljevi geografskog istraživanja životne sredine, Zbornik 10. jubilar-nog kongresa geografa Jugoslavije, 351-360, Beograd
- Razprava o geografiji, 1981, Geografski vestnik LIII, 85-92, Ljubljana
- Sagadin J., 1982, Pozitivizem v pedagogiki, 4 s., Ljubljana
- Strahler A.N., Strahler A.H., 1974, Introduction to Environmental Science, 633 s., Santa Barbara
- Trojan P., 1975, Ekologia ogólna, 419 s., Warszawa
- Vrišer I., 1975, Nove meje geografije, Geografski vestnik XLVII, 3-9, Ljubljana
- Zgaga P., 1975, Prispevek h kritiki politične ekonomije, Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo III/12, 74-117, Ljubljana